

บทที่ 2

กรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

1. แนวคิดเกี่ยวกับชนบทและเมือง (Rural – Urban Concept)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนทุก ชุมชนจะอยู่ในขบวนการที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อย คือ เปลี่ยนจาก ชนบท ไปสู่ เมือง อย่างต่อเนื่องกันโดยลักษณะเด่นของแต่ละชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชนบทหรือเมืองต่างโอนอ่อนกลมกลืนและผสมผสานให้เข้ากันได้กับลักษณะเด่นของอีกสังคมอยู่เสมอ หรืออาจกล่าวได้ว่า เมืองกับชนบทจะเป็นขั้วสุดสองขั้วซึ่งต้องอ้างอิงต่อกันและกันอยู่เสมอไป นักวิชาการในแนวคิดนี้ คือ Ferdinand Tonnies, Emile Durkheim, Robert Redfield การเปลี่ยนแปลงในสังคมในลักษณะสองขั้ว (Polar Dichotomies) นั่นคือ จากสังคมก่อนทันสมัย (Pre-modern societies) มาเป็นสังคมทันสมัย (Modern Societies) เป็นสังคมที่พัฒนาจากสังคมง่าย ๆ ไปสู่สังคมสมัยใหม่ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

Ferdinand Tonnies (อ้างใน ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, 2541) เป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ได้เขียนทฤษฎี Gemeinschaft และ Gesellschaft กล่าวถึงผลกระทบในทางลบของความทันสมัยที่มีต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ คำว่า “Gemeinschaft” เป็นภาษาเยอรมัน แปลว่า “ชุมชน” (Community) วิถีชีวิตของผู้คนใน Gemeinschaft จะเน้นความผูกพันที่แน่นแฟ้น อบอุ่น ใกล้ชิดและเป็นกันเองระหว่างสมาชิกของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง ผู้คนในละแวกบ้านและเพื่อนฝูง สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมา ชีวิตในชุมชนจะถูกควบคุมด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคร่งครัดและค่านิยมของชุมชน ผู้คนจะทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันแบบแผนของลักษณะชุมชนดังกล่าว มีความคล้ายคลึงกับสังคมชนบทหรือสังคมเกษตรกรรมที่ดำรงอยู่กันมายาวนานหลายชั่วคนในเมืองชนบท และในหมู่บ้านต่าง ๆ วิถีชีวิตในลำดับเมื่อความทันสมัยได้บังเกิดขึ้นเพราะค่านิยมของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปสังคมแบบใหม่จะเน้นความเป็นปัจเจกนิยม (Individualism) ต่างคนต่างอยู่ทุกอย่างเป็นธุรกิจไปหมดที่มุ่งประสิทธิภาพของงานความเป็นกันเองความเอื้อเฟื้อแบบที่เคยพบใน Gemeinschaft ได้หายไป ชีวิตเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ชีวิตแบบ “Gesellschaft ภาษาเยอรมัน แปลว่า”สังคม” (Society) ความสัมพันธ์ของผู้คนในชีวิตแบบ Gesellschaft จะเป็นทุติยภูมิ (Secondary relationship) คือ มีลักษณะเป็นทางการเป็นไปตามสัญญา ข้อตกลงตรงไปตรงมารวดเร็วและเน้นความเป็นมืออาชีพหรือความเชี่ยวชาญพิเศษ ผู้คนแสดงความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ชีวิตในสังคมเป็นชีวิตของคนในสังคมเมืองที่ทันสมัยโดยเฉพาะ

ในบริเวณที่เป็นนครใหญ่มีการบริการด้านสื่อสารโทรคมนาคมและสาธารณูปการครบครัน ไม่ว่าจะ เป็น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ โทรสาร และถ้าในปัจจุบันจะรวมไปถึงเครือข่ายแบบ อินเทอร์เน็ตเข้าไปด้วย Ferdinand Tonnies กล่าวว่า ชีวิตใน Gesellschaft จะเคร่งเครียดขาด ความอบอุ่น ผู้คนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ท่ามกลางคนแปลกหน้าที่ต่างคนต่างไม่สนใจใยดีซึ่งกันและกัน ทุกคนดิ้นรนมุ่งไปสู่เป้าหมายในชีวิตส่วนตัวของแต่ละคน เหนือกว่าความจงรักภักดีต่อสังคม เขาทราบดีว่า มนุษย์ไม่อาจหวนกลับไปมีชีวิตอยู่แบบอดีตในชุมชน Gemeinschaft ได้อีก แต่เขาก็ คาดหวังไว้ว่า ในอนาคตคงจะมีรูปแบบใหม่ของการจัดระเบียบทางสังคมที่พัฒนาขึ้นมาจากส่วนที่ ดีของสังคมเดิม เช่น ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม นำมาผสมผสานกับความมีเหตุมีผล ซึ่งเป็นสิ่งที ดีของสังคมสมัยใหม่ เพื่อใช้เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่มีความเห็นสอดคล้องกับ Tonnies คือ Emile Durkheim (อ้างใน ประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ, 2541:398) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ซึ่งในช่วงชีวิตของเขาได้มี ประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการศึกษาของเขา Durkheim พบว่า ผลของการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น ทำให้ความทันสมัยได้แพร่กระจายในสังคมต่าง ๆ โดย ถูกกระตุ้นจากการแบ่งงานกันทำ (Division of labor) ในสังคม เพราะสังคมสมัยใหม่ต้องการ ความเชี่ยวชาญในงานแต่ละแขนงซึ่งเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว Durkheim อ้างว่าส่งผล กระทบต่อความเป็นปึกแผ่น หรือแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม (Social Solidarity) โดยในสังคมก่อน อุตสาหกรรม ผู้คนจะมีความใกล้ชิดผูกพันกันด้วยสายใยของประเพณีที่ตั้งอยู่ที่บนรากฐานของ ศีลธรรมของส่วนรวม สมาชิกของสังคมในยุคนี้จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่ค่อยแตกต่างกันในด้าน อาชีพ ฐานะ ความเชื่อทางศาสนา แม้จะมีการแบ่งงานกันทำบ้างก็เป็นเพียงระบบกว้าง ๆ ไม่ได้เน้น ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านอย่างมากมาย สภาพความผูกพันเช่นนี้ Durkheim เรียกว่า Mechanical Solidarity ความเป็นปึกแผ่นเชิงกลไก

ความเป็นปึกแผ่นเชิงกลไกได้เริ่มเสื่อมลง เมื่อความทันสมัยเริ่มแพร่กระจายในสังคม สมัยใหม่ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมได้ซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ กลายเป็นแบบเป็นทาง การและตามสัญญาหรือกฎหมาย ผู้คนในสังคมไม่ได้ถูกยึดเหนี่ยวด้วยประเพณีของสังคม เหมือนเดิมต่อไปแล้ว แต่เป็นความจำเป็นของชีวิตสังคมสมัยใหม่ที่แต่ละกลุ่มต่าง ๆ เชี่ยวชาญงาน ของตนจึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพาคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมที่มีความแตกต่างไปจากกลุ่มตนเพื่อความ อยู่รอด Durkheim เรียกแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมแบบนี้ว่าความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ (Organic Solidarity)

จากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทไปเป็นสังคมเมือง จากสังคมแบบเทวนิยมไปสู่สังคมแบบวิทยาศาสตร์จากสังคมแบบกลไก (Mechanical solidarity) ไปสู่สังคมแบบอินทรีย์ (organic solidarity)

Robert Redfield (อ้างใน รัชนีกร เศรษฐธู, 2526 : 13) เจ้าของทฤษฎี Folk - Urban Continuum เรียกสังคมชนบท (โดยอาศัยการศึกษาหมู่บ้านอินเดียในยูคาทาน ของประเทศเม็กซิโก) ว่าเป็น Folk society หรือ Peasant society เพราะมีลักษณะพิเศษคือ มีขนาดเล็ก โคดเดี่ยว คนในกลุ่มมีความคล้ายคลึงกันทางสังคม ไม่มีเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ไม่มีการแบ่งแยกแรงงาน นอกจากแบ่งกันตามเพศและอายุ ผู้ชายล่าสัตว์ หาปลา ส่วนผู้หญิงและเก็บพืชผัก ผลไม้ อาหาร มีเก็บเหลือเพื่อ มีความเป็นปึกแผ่นสูง มีความใกล้ชิดกันมาก การติดต่อเป็นแบบเผชิญหน้ากัน ทุกคนรู้จักกันดี ศาสนามีความสำคัญมากและการควบคุมทางสังคมจะผ่านทางสถาบันศาสนา มีพิธีกรรมมากมาย มีการประพฤติปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมและตามวิถีประชา เป็นไปโดยไม่มี การสงสัย ครอบครัวยังเป็นกลุ่มหลักของสังคม ผู้คนช่วยเหลือกัน โดยไม่คำนึงถึงการตอบแทนในรูปของเงินสด อยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร และสถานภาพทางสังคมนั้นจะเป็นไปโดยกำเนิด (ascribed status)

Redfield สรุปว่า เมื่อนั้นมีลักษณะตรงข้ามกับชนบท นอกจากนั้น Redfield ยังได้วิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ชุมชนชนบทเริ่มเปลี่ยนไปสู่ชุมชนเมืองว่ามีสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไปบ้าง (Folk-urban Continuum) ซึ่งเขาพบว่า มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานบางประการเกิดขึ้น ในขณะที่ชุมชนชนบทแปรไปเป็นลักษณะของชุมชนเมืองมากขึ้น สิ่งเหล่านั้นได้แก่

1. เกิดกระบวนการ Cultural disorganization ทำให้กฎเกณฑ์และปทัสถานทางสังคมมีความยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น ความสามัคคีเริ่มหายไป ทางเลือกทางวัฒนธรรม (cultural alternatives) เริ่มเปลี่ยนไป และการขึ้นต่อกันและกันระหว่างหน่วยต่าง ๆ ชุมชน จะเริ่มลดลงไปเป็นต้น
2. กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนจะเริ่มห่างไกลจากความเชื่อทางศาสนายิ่งขึ้น พฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลในชุมชนจะเริ่มตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลมากกว่าการใช้อารมณ์ ความรู้สึก
3. ความเป็นปัจเจกชนนิยมมากยิ่งขึ้น (individualism) คือสามารถตัดสินใจกระทำโดยตนเองมากกว่าเดิม การพะวงถึงครอบครัวและชุมชนซึ่งเคยมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอยู่เดิมนั้นลดลงไป

จากนักคิดทั้ง 3 คนได้พยายามสร้างสังคมนครและสังคมชนบท ซึ่งเป็นแนวคิดที่จะใช้ประกอบในการวิเคราะห์และความเป็นจริงไม่มีรูปแบบอย่างแน่นอนตายตัว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วอย่างน้อยเราสามารถกำหนดรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทไปสู่เมือง

ดังจะเห็นได้ว่าชีวิตของคนในตำบลบ้านกลางได้รับความเจริญแต่ยังมีความเป็นชนบทอยู่รอบแนวคิดทั้ง 3 คนจะได้ช่วยวิเคราะห์ลักษณะที่เป็นจริงของหมู่บ้านบ้านกลาง

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย (Modernization Concept)

ความทันสมัย (modernization) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ค่อยพัฒนาไปสู่สภาวะพัฒนาขึ้นทุก ๆ ส่วนของสังคมนั้น เช่น บางสังคมได้เปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบง่าย ๆ และแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบเทคโนโลยีก้าวหน้า ระบบเกษตรเปลี่ยนจากระบบเพื่อยังชีพไปสู่ระบบการค้า ระบบอุตสาหกรรมเปลี่ยนจากการใช้พลังงานของคนและสัตว์ไปสู่การใช้เครื่องจักรกล (สุพิศวง ธรรมพินทา, 2540 : 105) ความทันสมัยเป็นการรับเอาแบบอย่างสังคมตะวันตกมาใช้ในสังคมไทยการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบประเพณีไปสู่สังคมแบบใหม่ที่เป็นสังคมที่ทันสมัย

Smelser (อ้างใน คาร์ณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2536) เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 อย่างที่แตกต่างกันแต่มีความเกี่ยวเนื่องกันคือ

1. ทางด้านเทคโนโลยี สังคมจะเปลี่ยนจากการใช้เทคนิคง่าย ๆ และดั้งเดิมไปสู่การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์
2. ทางด้านเกษตรกรรม สังคมจะเปลี่ยนจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการค้า ซึ่งหมายรวมถึงการปลูกพืชที่ทำเงินเฉพาะอย่าง การซื้อสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าเกษตรในตลาดและว่าจ้างแรงงานเพื่อการเกษตร
3. ทางด้านอุตสาหกรรม จะเปลี่ยนจากการใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์ไปสู่ การทำอุตสาหกรรมอย่างแท้จริงนั่นคือ การที่คนทำงานเพื่อค่าจ้างแรงงาน โดยการใช้เครื่องจักรเครื่องกลเพื่อทำการผลิตสินค้าส่งตลาด
4. ทางด้านการจัดการนิเวศน์วิทยา จะเป็นการตั้งถิ่นฐานกระจายไปในที่เพาะปลูกและหมู่บ้าน ไปสู่การตั้งถิ่นฐานในเมือง

Smelser กล่าวว่า การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจแต่จะมีขอบเขตที่กว้างกว่า คือ “การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคทางด้านเศรษฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงทาง

นิเวศวิทยา รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงการเมืองจากการปกครองชุมชนหมู่บ้านมาเป็นระบบราชการ การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา คือ ลดการอ่านเขียนหนังสือไม่ได้ และเพิ่มความรู้ความชำนาญมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางศาสนาจากความเชื่อทางโลกเข้ามาแทนที่ความเชื่อเก่า การเปลี่ยนแปลงทางครอบครัวทำให้ความผูกพันทางญาติพี่น้องลดลง”

Peter Berger (อ้างใน ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, 2541) นักสังคมวิทยาอเมริกัน ได้เสนอลักษณะสำคัญของความทันสมัยว่ามีอยู่ 4 ลักษณะ คือ

1. การลดลงของจำนวนชุมชนประเพณีที่มีขนาดเล็ก

ความทันสมัยเป็นกระบวนการที่มีส่วนทำให้ชุมชนประเพณีขนาดเล็ก ลดจำนวนลงตามลำดับ ทั้งนี้เพราะแรงยึดเหนี่ยวภายในชุมชนที่เคยมั่นคงและถือปฏิบัติจากชั่วคนของพ่อแม่สืบต่อมายังลูกหลานได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้คนได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นและการคมนาคมขนส่งที่สะดวกรวดเร็ว ตลอดจนการสื่อสารโทรคมนาคมที่มีประสิทธิภาพทำให้บุคคลได้พบเห็น ติดต่อสังคมที่ใหญ่ขึ้น แม้กระทั่งโลกที่กว้างใหญ่ก็ไม่ลำบากที่จะติดต่อถึงกันในปัจจุบัน

2. การขยายตัวของโอกาสในการเลือกส่วนบุคคล

ในสังคมประเพณีก่อนที่จะมีอุตสาหกรรม ผู้คนไม่ค่อยมีโอกาสในการใช้ความเป็นตัวของตัวเอง ในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิต เพราะต้องยึดมั่นในกรอบประเพณี ต้องปฏิบัติตามความเชื่อของชุมชนอย่างเคร่งครัด ต่อมาเมื่อสังคมประเพณีเริ่มถดถอย ผู้คนเริ่มมีเสรีภาพในการใช้สิทธิของตนในทางเลือกต่างๆ มากขึ้นตามลำดับ

3. การเพิ่มจำนวนของความเชื่อที่หลากหลาย

ผู้คนในสังคมก่อนอุตสาหกรรม ต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนาที่ทรงอำนาจและเข้มงวดของสังคม ตลอดจนกฎเกณฑ์ของครอบครัวที่แน่นแฟ้น เพราะสังคมไม่ประสงค์จะให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นและไม่ต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงในบรรทัดฐานของสังคม เมื่อภาวะความทันสมัยได้เกิดขึ้นโลกทัศน์ของผู้คนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นวิทยาศาสตร์มีเหตุผลมากขึ้นเปิดโอกาสให้ผู้คนมีเสรีภาพในการเลือกยึดถือความเชื่อได้หลากหลาย

4. การมุ่งคิดเชิงอนาคตและความตระหนักในเรื่องเวลา

ในขณะที่สังคมประเพณีจะเน้นย้ำคุณค่าสัมฤทธิ์ผลของอดีต สังคมสมัยใหม่จะคิดและสนใจเกี่ยวกับอนาคต ผู้คนมีความทะเยอทะยาน มองโลกในแง่ดี มีความหวังในอนาคตทำให้เป็นพลังกระตุ้นการประดิษฐ์คิดค้นต่าง ๆ นอกจากนั้นยังตระหนักในคุณค่าของเวลา ไม่ได้มองเวลาใน

ภาพกว้าง ๆ เป็นกลางวัน กลางคืน หรือฤดูกาล แต่กำหนดหน่วยเวลาไม่เที่ยงตรงชัดเจน แต่สังคมทันสมัยเน้นชั่วโมง นาที เป็นต้น

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่ออธิบายว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงจะสะสมขึ้นไปตามระยะเวลามีแนวโน้มเข้าสู่ภาวะซับซ้อน และมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น นอกจากนี้แล้วผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดการจัดการระเบียบองค์กรทางสังคม เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงการจัดการทางสังคมจากแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่ง โดยที่ชุมชนยังคงมีเสถียรภาพอยู่ เช่น จากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชนเมือง และเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมก่อนทันสมัย (Pre-modern societies) มาเป็นสังคมทันสมัย (Modern societies) และใช้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ซึ่งให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุของชุมชนบ้านกลางที่ได้เปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบง่าย ๆ และแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบเทคโนโลยีก้าวหน้า ระบบเกษตรกรรมเปลี่ยนระบบเพื่อยังชีพไปสู่ระบบการค้า

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในระดับชุมชนมีดังต่อไปนี้

William Klausner (2515) ได้ศึกษาบ้านหนองโค่น ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ในด้านเศรษฐกิจพบว่าระบบเศรษฐกิจแบบเงินสด (Cash economy) ได้เข้าไปมีบทบาทแทนระบบเศรษฐกิจแบบการแลกเปลี่ยน (battery economy) สำหรับในด้านสังคมนั้นระบบครอบครัวแบบขยายได้เปลี่ยนแปลงไป พวกหนุ่มสาวเมื่อแต่งงานแล้วมักจะแยกเรือนอยู่ต่างหาก ไม่อยู่ร่วมกับพ่อแม่เหมือนเมื่อก่อน ระบบการช่วยเหลือในหมู่บ้านเปลี่ยนไปเป็นแบบการจ้างแรงงานไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านด้วยกันหรือกับพระ ระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปคือบทบาทของพ่อแม่มีลักษณะแบบประนีประนอม พ่อแม่ไม่มีอำนาจในการสั่งเหมือนแต่ก่อน ความสัมพันธ์กับสถาบันทางศาสนาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างกับระยะเวลาของการบวช การช่วยเหลืองาน เป็นต้น ค่านิยมในเรื่องการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป คือพ่อแม่ส่งเสริมให้บุตรของตนมีการศึกษาสูงขึ้นกว่าเดิม ในด้านการเกษตรนั้น ได้มีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ทางการเกษตรมากขึ้น Klausner ได้สรุปว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากระบบเศรษฐกิจซึ่งต้องมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกมากขึ้น การ

ย้ายถิ่นแรงงานของหนุ่มสาวไปทำงานนอกหมู่บ้านได้นำความทันสมัยสู่หมู่บ้าน การศึกษา และ ข่าวสารและพ่อค้า ล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งนั้น

สุจิตรา ประยูรพิทักษ์ (2520) ได้ศึกษาการปรับตัวในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและ วัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ชาวเข่า บ้านนาเคือ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. การปรับตัวในทางเศรษฐกิจ ได้มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงมากกว่าทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อผลการดำเนินชีวิต และความคงอยู่ของชาวเข่า
2. การปรับตัวในทางการเมือง ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองเพียงเล็กน้อย เนื่องจากรัฐบาลเป็นผู้กำหนดให้มีขึ้น จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงรูปแบบภายนอก ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์และการจัดการปกครองแบบดั้งเดิมบ้าง ในบางด้านเท่านั้น
3. การปรับตัวในทางสังคมและวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย เนื่องจาก ธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเข่า ส่วนใหญ่ยังคงทำหน้าที่สนองความต้องการที่สำคัญบางอย่างให้แก่ชาวเข่าได้ดี
4. การปรับตัวในด้านอนามัยได้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยส่งเสริมหลายประการเช่น หน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลและเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือ ด้านนี้
5. การปรับตัวในด้านการศึกษาได้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก เนื่องจากมีปัจจัยส่งเสริมที่มาจากการศึกษาจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย
6. การปรับตัวในด้านศาสนาและความเชื่อ มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงไปเลย ทั้งนี้เพราะศาสนาและความเชื่อของชาวเข่า ยังคงทำหน้าที่สนองความต้องการส่วนใหญ่ของชาวเข่าได้เป็นอย่างดี

สุวิทย์ ไพบยวัฒน์ (2524) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมในภาคกลางของ ประเทศไทย หลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริงในปี พ.ศ. 2398 แล้วพบว่า โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยค่อย ๆ เปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อการค้า โดยเฉพาะการปลูกข้าวมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพราะมีการขยายเนื้อที่การเพาะปลูกออกไป แต่เทคนิคการผลิตยังคงเป็นแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ระบบการค้าภายในหมู่บ้านยังขยายตัวมากขึ้นและมีการใช้เงินอย่างแพร่หลาย ในขณะที่เดียวกันผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดชนชั้นนายทุนทางเศรษฐกิจที่เข้ามาในหมู่บ้าน เช่น นายทุนเงินกู้ เจ้าของที่ดิน พ่อค้าคนกลาง และเจ้าของโรงสี นายทุนเหล่านี้จะเข้ามาเชื่อมโยงเศรษฐกิจหมู่บ้านกับตลาดโลก ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวสรุปว่า

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอก ไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายใน คือ แรงผลักดันของชาวนาในหมู่บ้าน ฉะนั้น จึงมีผลทำให้ชาวนาในชนบทไม่มีความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจเหมือนอย่างในอดีต แต่กลับต้องมาพึ่งพาผู้อื่นแทน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2528) ได้ศึกษาลักษณะเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต จนถึงช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะเศรษฐกิจ เนื่องจากผลของการทำสนธิสัญญาบาวริง พบว่ามีความผูกพันภายในสูง ครอบครองที่ดินผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิต มีความเพียงพอในตัวเอง หัตถกรรมรวมอยู่กับเกษตรกรรม คือ ทอผ้าและปลูกข้าวในครัวเรือนเดียวกัน มีความเชื่อร่วมกัน คือ นับถือผีปู่ย่าตายายเดียวกันของหมู่บ้าน นับญาติและทำกิจกรรมสังคมร่วมกัน ยังไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ทำให้ไม่มีมาขัดแย้งระหว่างชนชั้นภายในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะคล้ายชุมชนสังคมนิยมบุพกาล คือ เป็นชุมชนขนาดเล็กที่สมาชิกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ชุมชนมีเทคโนโลยีการผลิตต่ำ หาอาหารจากธรรมชาติโดยตรง เช่น หาผักหาปลา ทำน่าน้ำฝน ทอผ้าและหาของป่าด้วยแรงงาน ต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ผลผลิตส่วนเกินจากการยังชีพส่วนใหญ่จะถูกส่งมาเป็นส่วยให้กับรัฐ

หลังจากทำสนธิสัญญาบาวริงในปี ค.ศ. 1855 ซึ่งทำให้ระบบการค้าผูกขาดของไทยเปลี่ยนมาเป็นระบบการค้าเสรี ทำให้การผลิตข้าวส่งเป็นสินค้าออกเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลจากการขยายตัวของการผลิตในภาคกลางเป็นสำคัญ เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลางเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐานข้าวซึ่งเป็นผลผลิตหลักเพื่อการยังชีพกลายเป็นผลผลิตเพื่อขายด้วย เกิดการเปลี่ยนเศรษฐกิจจากแบบพอยังชีพเป็นแบบผลิตเพื่อขาย อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการผลิตข้าวเพื่อขายในภาคกลาง ยังมีลักษณะเป็นการขยายเนื้อที่การผลิต มิใช่การเพิ่มในผลิตภาพ พื้นที่การทำงานที่สำคัญในขณะนั้นคือ เขตที่ดินปากแม่น้ำตอนล่าง ทั้งแถบฝั่งซ้ายและฝั่งขวา ฝั่งซ้ายที่สำคัญคือ ท่งรังสิต ส่วนแถบฝั่งขวาคือ ทางตะวันตกของอยุธยา และตะวันออกของสุพรรณบุรี เนื่องจากมีการขุดคลองเปิดเนื้อที่การทำงานแถบนี้และรัฐเริ่มคลายความเข้มงวด ในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินลง ทำให้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในที่ดินเข้มแข็งขึ้น ผู้ที่เข้าครอบครองที่ดินที่เปิดใหม่ในภาคกลาง เริ่มถือว่าตัวเองเป็นเจ้าของที่ดินแต่ละผืน ช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 จึงเกิดระบบชาวนาเล็กอิสระ คือ เป็นเจ้าของที่ดินขนาดย่อมของตัวเองขึ้นในภาคกลาง ควบคู่ไปกับระบบที่ดินแปลงขนาดใหญ่ที่เจ้านายและขุนนางได้รับมอบจากพระมหากษัตริย์

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน (2528) ได้ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะปัจจัยและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ระหว่างชุมชนบ้านโฆ่และบ้านภูไท ในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้สรุปว่าบรรพบุรุษของชาวโฆ่และชาวภูไทอพยพมาจากฝั่งซ้าย

ของแม่น้ำโขง ในปัจจุบันสภาพนิเวศวิทยาของชุมชนบ้านโฆ่เป็นที่เนินเขาสูง ส่วนชุมชนบ้านภูไท เป็นกลุ่มในหุบเขา และทำเกษตรกรรมได้ผลดีกว่าชาวโฆ่ อัตราส่วนผู้ที่เป็นการะในชุมชนบ้านโฆ่ มีมากกว่าในชุมชนบ้านภูไท ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของทั้งชุมชนมีความแตกต่างกัน โดยชุมชนบ้านโฆ่จะเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าและอัตราความแตกต่างก็น้อยกว่าชุมชนบ้านภูไทเนื่องจากแต่ละชุมชนมีโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทำให้อิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อชุมชนแตกต่างกัน โดยชุมชนบ้านโฆ่ได้รับอิทธิพลน้อยกว่าชุมชนบ้านภูไท กล่าวคือ ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในระบบเศรษฐกิจระบบสาธารณสุข และพักผ่อนหย่อนใจได้แก่ ปัจจัยทางด้านนิเวศวิทยา สาธารณูปโภค การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและสื่อสารมวลชน ส่วนปัจจัยที่ยับยั้งในระบบครอบครัวและเครือญาติระบบความเชื่อและประเพณี ระบบการศึกษา และระบบการปกครอง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านชาติพันธุ์และบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล สำหรับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันทั้งสองชุมชน กล่าวคือมีความกลมกลืนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นไปอย่างช้า ๆ แต่อัตราของการกลมกลืนในชุมชนบ้านโฆ่มีมากกว่าในชุมชนบ้านภูไท ทศนคติต่อการพัฒนาหมู่บ้านและต่อคนรุ่นหนุ่มสาวของชุมชนบ้านโฆ่ต่ำกว่าชุมชนบ้านภูไท ชุมชนภูไทมีความภูมิใจในชาติพันธุ์มากกว่าชุมชนบ้านโฆ่ ส่วนปัญหาสังคมทั้งสองชุมชนมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

เดอมาลย์ ราชภัณฑารักษ์ (2520) ได้วิจัยเอกสารเพื่อศึกษาผลของการพัฒนาการเกษตรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในระยะเวลา 40 ปี (พ.ศ. 2425 - 2475) โดยใช้ทฤษฎีของ Smelser ที่กล่าวถึงการปรับตัวให้ทันสมัยจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการศึกษาได้ดังนี้ ประการแรก ผลของการพัฒนาการเกษตรทำให้เกิดการจำแนกแตกต่างในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เนื่องจากระบบการผลิตเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัว (Self - sufficient economy) มาเป็นเศรษฐกิจแบบการค้า (Commercial economy) ที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานการเกษตร การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเกิดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบในระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวนา พ่อค้าคนกลางและโรงสี ประการที่สอง เกิดการรวมกลุ่มของโครงสร้างที่ทำหน้าที่ในรูปของ สหกรณ์และ ประการที่สาม ผลของการไม่สืบเนื่องในเรื่องระยะเวลา และการขยายตัวระหว่างการจำแนกความแตกต่างของกรรมกรทางเศรษฐกิจกับการรวมตัวในรูปของสหกรณ์ ทำให้เกิดรวมกลุ่มทางสังคมในลักษณะของความยากจนขัดสนเกิดขึ้นกับชาวนา

ชอบ เข้มกลัด (2521) ได้ศึกษาพัฒนาโครงสร้างของหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ได้พบว่าความแตกต่างของโครงสร้างหรือสถาบันในหมู่บ้านขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนาจากสิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องชี้ในการพัฒนา ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน

มีทั้งปัจจัยภายใน ซึ่ง ได้แก่ ความเป็นปึกแผ่นของหมู่บ้านจะมาจากปัจจัยภายนอกมากกว่าปัจจัยภายใน ส่วนมากพัฒนาจะเกิดผลนั้นเป็นการพัฒนาที่ต้องเกิดจากการประสานระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน (2527) ได้ศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านอัมพวัน ตำบลสำราญ อำเภอเมือง และหมู่บ้านคำแก่นคูณ ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง ทั้งสองชุมชนอยู่ในจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยได้พบว่าลักษณะต่างๆ ไปของชุมชนทั้งสองแห่งคล้ายคลึงกันในด้านแบบแผนการตั้งถิ่นฐานเป็นแบบกระจุก อาชีพหลักคือชาวนา สมาชิกภายในครอบครัวเฉลี่ยประมาณ 6 คนสมาชิกในครอบครัวที่กำลังเรียนหนังสือเฉลี่ย 2 คน และการรู้จักการวางแผนครอบครัวทำให้โครงสร้างของประชากรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในชุมชนทั้งสองแห่งคือ ปัจจัยภายนอกซึ่ง ได้แก่ การสาธารณสุขไปรษณีย์ขั้นพื้นฐาน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และการสื่อสารมวลชน ส่วนปัจจัยภายในมีนิเวศวิทยา และบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ปัจจัยภายนอกจะมีอิทธิพลมากกว่าปัจจัยภายใน ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านวัตถุ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การเชื่อฟังผู้อาวุโส แนวโน้มลดลงทางด้านจิตใจ และปัญหาสังคมในหมู่บ้านซึ่งพบว่าคล้ายคลึงกันในชุมชนหมู่บ้านทั้งสอง

ดร.พัสดร์ สำราญวงศ์ (2528) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนกะเหรี่ยงหมู่บ้านเกริงกะเวีย จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษา

1. ด้านการศึกษา เริ่มจากการก่อตั้งโรงเรียนชั้นประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2513 ชาวกะเหรี่ยงเริ่มมองเห็นประโยชน์ของการศึกษา จนภายหลังได้มีการตื่นตัวทางการศึกษาที่ค่อนข้างสูง

2. ด้านอนามัยการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางด้านอนามัยของชาวกะเหรี่ยงมีการเปลี่ยนแปลงในบางส่วนและไม่เปลี่ยนแปลงในบางส่วน เช่น ที่อยู่อาศัย เริ่มจากการใช้ไม้ไผ่เป็นชั้นบันไดเช่นเดิม ในด้านอาหารการกิน ชาวกะเหรี่ยงนิยมใช้น้ำปลา ผงชูรส น้ำมันพืช บะหมี่สำเร็จขมราคาถูกที่มีสีตะกุดตามากขึ้น รวมทั้งใช้ช้อนแทนมือในการรับประทานอาหาร รู้จักใช้สบู่ ยาสระผม แปรงสีฟัน ยาสีฟัน และใช้ผงซักฟอก ส่วนเรื่องการใช้ส้วม แม้จะได้รับคำแนะนำและได้รับแจกหัวส้วมเป็นตัวอย่างแต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ไม่มีเลย ปัจจุบันเริ่มมีบางครอบครัวดื่มน้ำต้มสุกเป็นประจำแม้ว่าส่วนใหญ่ยังคงดื่มน้ำห้วยโดยไม่ต้ม

3. ด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจของชาวกะเหรี่ยงมีผลต่อการทำมาหากินและดำเนินชีวิต เช่น ในเรื่องการถือครองที่ดินได้เปลี่ยนจากการถือครองตามประเพณีมาสู่การได้รับใบแสดงสิทธิทำกินในเขตป่าสงวน เพื่อให้ชาวบ้านมีที่ดินทำกินเป็นที่

ทาง และเพื่อไม่ให้เกิดการถากถางป่าเพิ่มขึ้น การเกษตรกรรมมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ พริก ทุเรียน กุ้ง และข้าวโพด ทำให้เกิดรายรับรายจ่ายเพิ่มขึ้น

4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงเกิดขึ้นในหลาย ๆ ด้าน ที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การแต่งกายซึ่งในปัจจุบันไม่พบการแต่งกายแบบกะเหรี่ยงในหมู่บ้านเกริงกะเวีย

คุณหญิง กาพอ่อนศรี และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2530) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านชาวเยอ เขตอีสานใต้ ผลการวิจัยพบว่า ชาวเยอเป็นชนชาติพันธุ์ในตระกูลมอญ - เขมร ถิ่นเดิมอยู่ฝั่งซ้ายริมแม่น้ำโขง มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันตามสถานที่อยู่อาศัย เช่น ข่า กวย ส่วย เป็นต้น จากหลักฐานชาวเยอมายู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง เพราะอพยพมาตามเจ้านายเพื่อขยายอาณาเขต และ ในบางยุคเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในฝั่งซ้ายชาวเยอก็อพยพหนีภัยมาฝั่งขวา สำหรับหมู่บ้านชาวเยอที่ศึกษาที่มีอายุมากกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ในที่โนนสูงล้อมรอบด้วยหนองน้ำ บ้านเรือนกระจุกอยู่ตรงกลางบ้านซึ่งเป็นที่สูงที่สุด สภาพโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ดี มีไฟฟ้า การคมนาคมสะดวกมีการติดต่อกับโลกภายนอกได้ดี ลักษณะโครงสร้างรัฐ และปัจจัยด้านอิทธิพลของระบบการค้า ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในหลายลักษณะ บางครั้งก็เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ หมู่บ้านเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยด้านการวัตถุ ชาวบ้านมีการพัฒนาคุณภาพชีวิต หมู่บ้านติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐและตอบสนองนโยบายรัฐมากขึ้น การปฏิบัติในครัวเรือนเปลี่ยนไป หัวหน้าครัวเรือนมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐและคนหนุ่มสาว หมู่บ้านมีปัญหาสังคมหลายอย่าง ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยด้านวัตถุ

จินตนา กาญจนถวัลย์ (2535) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนกะเหรี่ยง 2 หมู่บ้าน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีสมมติฐานดังต่อไปนี้

1. หมู่บ้านสะเนพ่อง เป็นครอบครัวขยายมากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
2. หมู่บ้านสะเนพ่อง มีครอบครัวขนาดใหญ่กว่าหมู่บ้านไร่ป่า
3. หมู่บ้านสะเนพ่อง มีเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองมากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
4. หมู่บ้านสะเนพ่อง มีอาชีพประเภทต่างๆ น้อยกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
5. ประชากรในหมู่บ้านสะเนพ่อง ไปเลือกตั้งน้อยกว่าประชากรในหมู่บ้านไร่ป่า
6. หมู่บ้านสะเนพ่อง มีโครงการพัฒนาการน้อยกว่าประชากรในหมู่บ้านไร่ป่า
7. ประชากรในหมู่บ้านสะเนพ่อง มีระดับการศึกษาต่ำกว่าประชากรในหมู่บ้านไร่ป่า
8. ผู้ปกครองของนักเรียนในหมู่บ้านสะเนพ่อง เห็นความสำคัญของการศึกษาน้อยกว่า

ผู้ปกครองของนักเรียนในหมู่บ้านไร่ป่า

9. หมู่บ้านสะเนฟอง นับถือผีมากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
10. หมู่บ้านสะเนฟอง มีพิธีกรรมเกี่ยวกับไสยศาสตร์มากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
11. หมู่บ้านสะเนฟอง ใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบไสยศาสตร์มากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
12. หมู่บ้านสะเนฟอง มีการคุมกำเนิดน้อยกว่าหมู่บ้านไร่ป่า

ผลจากการวิจัย ทุกข้อเป็นไปตามข้อสมมติฐาน ยกเว้นข้อ 6 เนื่องจากหมู่บ้านด้อยพัฒนา ทำให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจ โดยการใส่โครงการพัฒนาต่าง ๆ ลงไปในหมู่บ้านสะเนฟอง ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านสะเนฟอง ทำให้หมู่บ้านสะเนฟอง มีโครงการพัฒนามากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า

นายสุวิทย์ ชีรสาคัด และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสานศึกษากรณีบ้านโนนตะแบก ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมู่บ้านแต่เดิมมีเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ระบบแรงงานมีการลงแขก ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นผลิตเพื่อขาย เปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านให้พึ่งพาตลาดภายนอกเป็นอย่างมาก ส่วนด้านการเมืองแต่เดิมผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของชาวบ้านและมีบทบาทในการพัฒนาน้อย ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ การเข้ามาของโครงการเงินผันและกสข. ทำให้บทบาทของผู้ใหญ่บ้านเพิ่มมากขึ้น ส่วนทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ระบบเครือญาติ ซึ่งมีการพึ่งพากันมากค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นพึ่งพากันน้อยลง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูกและนโยบายขยายสินเชื่อภาคเกษตรโดยผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรแต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวและการยึดมั่นประเพณีและความเชื่อเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ด้านผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 2 ประการคือประการแรก ได้แก่ รายจ่าย และหนี้สินที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจาก 1. แหล่งอาหารตามธรรมชาติถูกทำลายลงหลังการเข้ามาของพืชเศรษฐกิจ 2. การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร 3. การรับความทันสมัยโดยเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน ประการที่สอง ได้แก่ ปัญหาสังคมโดยเฉพาะการพนันได้เพิ่มขึ้นมากในระยะหลัง

พระมหาอัมพร จำปาลา (2536) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลกระทบจากการโครงการพัฒนาต่อชุมชนชาวไทยอีสาน” ศึกษาที่หมู่บ้านอีสานแดง จังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนไป กล่าวคือแต่ดั้งเดิมมาชาวบ้านประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมวิธีการผลิตแบบยังชีพ แต่หลังจากมีโครงการพัฒนา ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นกรรมกรขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกือบครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมด วิธีการผลิตก็เปลี่ยนมาเป็นแบบการค้ามากขึ้น เศรษฐกิจมวลรวมของชุมชนเติบโต รายได้ต่อหัวและต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น แต่

การกระจายรายได้ไม่มีความเป็นธรรม ชาวบ้านยากจนไม่ได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาอย่างทั่วถึง และหลังมีโครงการพัฒนาในชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดการทะเลาะขัดแย้งแตกแยกกัน แรงงานภาคเกษตรขาดแคลน วัฒนธรรมความเอื้อเฟื้อแบ่งปันน้อยหายไป ชาวบ้านถูกรอบงำด้วยอุดมการณ์บริโภคนิยม และอุดมการณ์อำนาจจากภายนอก ผ่านทางถนนหนทาง สื่อมวลชน โดยเฉพาะโทรทัศน์และวิทยุและภาพยนตร์ และผ่านทางโครงการพัฒนา ทุนนิยม ระบบตลาด สินค้าและวัฒนธรรมเมือง และต่างประเทศแพร่ระบาครอบงำชาวบ้าน ขณะที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเสื่อมสลายลงตามลำดับ ชุมชนไม่อยู่ในภาวะพึ่งตนเองได้

ทางด้านครอบครัวมีการแต่งงานด้วยความรักและกับคนภายนอกชุมชนมากขึ้นบทบาทของครอบครัวลดลงเหลือแต่การให้กำเนิดและเลี้ยงดู ครอบครัวเริ่มแตกสลายมากขึ้นตามลำดับ การรักษาพยาบาลด้วยวิธีการพื้นบ้านยังคงดำรงอยู่ขณะที่มีการรักษาด้วยการแพทย์แผนใหม่มากขึ้นกว่าเดิม หญิงวัยเจริญพันธุ์รู้จักการคุมกำเนิด ชาวบ้านเห็นความสำคัญของศาสนาน้อยลง ชุมชนรุ่นใหม่เริ่มหันห่างจากศาสนาโดยหันไปยึดค่านิยมทางวัตถุแทน

สมภพ ทองคงหาญ (2537) ได้ศึกษาเรื่องชุมชนชนบทบนเส้นทางการพัฒนา หมู่บ้านยางใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการศึกษพบว่า พัฒนาเชิงพาณิชย์และรัฐ ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของเงินมากขึ้น เปลี่ยนจุดมุ่งหมายการผลิตจากเพื่อยังชีพ มาเป็นเพื่อขาย เพื่อนำเงินไปใช้จ่ายซื้อสิ่งของอุปโภคบริโภคต่าง ๆ จากตลาด จนเกิดการทำลายทรัพยากรที่เคยอาศัยทำให้พึ่งตัวเองได้น้อยลง การผลิตแบบใหม่ ทำให้ชาวบ้านถูกเอาเปรียบมากขึ้น ด้วยกลไกต่าง ๆ เช่น กำไรของพ่อค้า ดอกเบี้ย ค่าเช่า ภาษี ฯลฯ กระบวนการดังกล่าว สร้างความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น โดยคนร่ำรวยจะสะสมทุนได้ดีกว่า โดยการสนับสนุนจากรัฐที่ให้สิทธิอำนาจในการควบคุม จัดสรรทรัพยากรทั้งภายในและจากภายนอก แก่คนกลุ่มใหม่ที่มีแนวร่วมตามอุดมการณ์ของรัฐ ส่วนคนจนจะถูกเอาเปรียบมากขึ้น เป็นเหตุให้กลุ่มอำนาจเก่าที่ยึดระบบอาวุโสระบบเครือญาติ รวมทั้งคนยากจนของชุมชนเกิดความไม่พอใจผู้นำใหม่ที่เป็นตัวแทนของอำนาจและอุดมการณ์ของรัฐ ที่คอยกีดกันเอาเปรียบสร้างผลประโยชน์ให้ตนเอง จนนำไปสู่ความขัดแย้งกันในชุมชนในที่สุด